

SIYASET VE SAVAŞ İNGİLİZLERİN ÇANAKKALE ÇIKMAZI (3 Kasım 1914-18 Mart 1915)

Prof.Dr.Serpil SÜRMEĒİ*

Öz

I.Dünya Savaşı arifesinde İngiltere'ye sipariş edilen iki Türk gemisine İngiliz Hükümeti tarafından el konulması Türk kamuoyunda büyük tepki yarattı. İki Alman gemisinin Çanakkale Boğazı'na girmesiyle bir İngiliz filosunun boğazın girişini ablukaya alması ve gemilerle ilgili İngiliz Hükümeti'nin Türk Hükümeti'ne karşı takındığı siyasi ve askeri tavır bu tepkiyi daha da artırdı. Türkiye'yi savaşa dahil etme konusunda acele eden Almanya İngilizlere karşı giderek büyüyen bu tepkiyi iyi kullandı.

Türkiye'nin savaşa girmesiyle Çanakkale Boğazı önünde işleyen süreç İngiliz Hükümeti'ni Çanakkale'de yeni bir cephe açıp açmama konusunda düşünmeye zorladı. İlk kez 25 Kasım 1914 Savaş Konseyi toplantısında Çanakkale'ye karadan ve denizden taarruz yapma fikri Deniz Bakanı Winston Churchill tarafından dile getirildi. Bu fikre konseyde sonuna kadar sebat eden de o oldu. Ancak Savaş Bakanı Horatio H.Kitchener büyük bir askeri güce ihtiyaç duyan bu harekâtı Batı Cephesi dışında başka bir cepheye ayıracak gücü olmadığı gerekçesiyle onaylamadı. Fakat bu fikir ne tam olarak benimsendi ne de tam olarak bir kenara atılıp bırakıldı. Sonunda sadece donanmanın boğazı zorlayarak geçmesi görüşünün kabulü ile sınırlı bir harekâtın yapılmasına karar verildi.

Bu çalışma, İngiliz Savaş Konseyi'nin askeri güç konusunda hep Batı Cephesi önceliğinin arkasında kalan Çanakkale Harekâtı ile ilgili, kararsızlıkları, çekinceleri ve tartışmalarıyla geçirdiği yorucu bir tarihi süreci konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *I.Dünya Savaşı, 1914 -1915 İngiliz Savaş Konseyi Horatio H.Kitchener ve Çanakkale, Winston Churchill ve Çanakkale, Çanakkale Cephesi*

* Ondokuz Mayıs Ün.Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi s.surmeli @ omu.edu.tr

*Abstract****POLITICS AND WAR THE BRITISH'S DARDANELLES DILEMMA
(3 NOVEMBER 1914-18 MARCH 1915)***

On the eve of World War I, seizing of two Turkish ships that were ordered to Britain by the British Government has created a great response in Turkish public opinion. With the entry to two German ships into the Dardanelles and blockade of the Strait entry by British fleet and the political and military attitude of British Government towards Turkish Government further sharpened this reaction. Germany who was in a rush in throwing Turkey into the war made use of this growing reaction against the British.

With Turkey's entry into the war, the process taking place in front of the Dardanelles forced the British Government to consider opening a new front in the Dardanelles. The idea of naval and land campaign was expressed by Winston Churchill, Lord of the Admiralty, in War Council meeting held on 25 November 1914. It was only Churchill who supported this idea decisively during the council. However, Horatio H. Kitchener, the Secretary of State for War, did not approve this campaign which requires a large military force on the grounds that they had no enough military power except for those allocated to Western Front. But this idea was neither fully accepted nor abandoned. Eventually, with the approval of naval campaign, a limited operation was decided.

This study deals with the strenuous historical process full of hesitations, drawbacks and discussions on the Dardanelles operation which always remained behind the Western Front priority of the British War Council.

Keywords: *World War I, 1914-1915 British War Council, Horatio H. Kitchener and the Dardanelles, Winston Churchill and the Dardanelles, The Dardanelles Front.*

Kuşkusuz İngiliz Hükümeti'nin Çanakkale seferiyle ilgili plân ve uygulamaları I. Dünya Savaşı'nın şartları ve gidişatı gereğince Çanakkale Boğazı'nın önemini ortaya koyan ancak Türklere dair yakın geçmişin hafızalarda yer eden önyargılarıyla harekete geçip, kolay ve kısa yoldan kazanımların çekiciliğine kapılarak attıkları adımların yanılgılarıyla doludur.

Çanakkale Boğazı'nı aşarak, İstanbul'u alma ve savaşı kısa sürede sonlandırma heves ve düşüncesini güçlendiren gelişmeler Londra'da tamamen İtilaf Cephesi'nin şartlarının değerlendirilmesiyle ortaya çıkarken, askeri ve sivil üyelerden oluşan İngiliz Savaş Konseyi¹, Çanakkale Seferi ile

¹ 1914 Kasım sonunda kurulan İngiliz Savaş Konseyi Başbakan Herbert H. Asquit, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Maliye Bakanı David L. George, Amirallik Birinci Lordu (Deniz Bakanı) Winston Churchill, Savaş Bakanı Lord Horatio H. Kitchener, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Sir Archibald W. Murray, Birinci Deniz Lordu (Deniz Kuvvetleri

ilgili aldığı kararlarda siyasetin ağır bastığı bir makam olarak dikkati çekmiştir. Ayrıca savaşın hızla değişen ortamında yaşanan tereddütler ve yapılan siyasi hesapların savaşın gerçekleriyle örtüşmemesi sonucu meydana gelen zaaf ve hatalar, gerek savaş sırasında, gerekse sonrasında bu makamın ve savaş uygulayanların bolca eleştirilmelerine neden olmuştur.

Çanakkale Harekâtı ile ilgili olaylar dizisi, İngiltere'ye sipariş edilen iki Türk gemisine² İngiliz Hükümeti'nin el koymasıyla başladı. Haydutluk olarak kabul edilen bu hareket karşısında hükümetin ve özellikle Türk kamuoyunun tepkisi felaket derecede kötü oldu³. Almanya, savaş arefesinde İngiltere'ye karşı öfkeyle büyüyen bu tepkiyi, Türkiye'yi bir an önce savaşa dahil etme yolunda iyi kullandı ve bu işte önemli rol oynayan, Goeben ve Breslau adlı iki Alman gemisinin 10 Ağustos 1914'te Türk karasularına girmesini sağladı. Yavuz ve Midilli adını alan ve içinde Alman mürettebat bulunan bu iki geminin durumu Türkiye ve İngiltere'yi ikinci kez karşı karşıya getirdi. Gemilerin Almanya'dan satın alındığına⁴ dair Türkiye'nin yaptığı açıklamayı, içinde Alman mürettebat bulunması nedeniyle, bu alışverişin meşruiyetini kabule yanaşmayan İngiltere, Alman mürettebatın ülkelerine gönderilmelerini Türkiye'den talep etti ve talebi üzerinde de ısrarla durdu⁵. Ayrıca sorun ettiği meseleyi bir adım daha ileri götürerek, Alman mürettebat İstanbul'da kaldığı sürece, Türk savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan çıkışlarına müsaade edilmeyeceği ve satın alındığı açıklanan gemilerin de, boğazdan çıkmaya teşebbüs etmeleri halinde Alman gemisi olarak muamele göreceklere beyanında bulundu. Bu beyanda ne kadar ciddi olduklarını göstermek için de bir İngiliz filosunu Çanakkale'ye göndererek boğazın girişini ablukaya aldirdılar⁶.

Kumandanı ve Kurmay Başkanı) Lord John A.Fisher, Muhalefetteki Muhafazakâr Parti'nin Temsilcisi Arthur Balfour'dan oluşmaktaydı (Robert Rhodes James, Gelibolu Harekâtı, Çev.Haluk V.Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1965, s.26).

² Sultan Osman I ve Reşadiye adı verilen bu iki Türk gemisinin inşası 1914 Ağustos'unda tamamlandı. İngiltere'nin el koyduğu bu gemilerden Sultan Osman I. Agincourt adıyla, Reşadiye ise Erin adıyla İngiliz donanmasına katıldı (The New York Times, December 27, 1918).

³ Philip P.Graves, İngilizler ve Türkler Osmanlıdan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri (1790-1939) Ter: Yılmaz Tezkan, 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, s.128; C.F.Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, I, Yay. Haz:Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005², s.30.

⁴ İngilizlerin Türk gemilerine el koyması üzerine, Türk kamuoyunun öfkesini yatıştırmak için Alman gemilerinin satın alındığı, Almanya'ya da gemiler için 80 milyon mark ödendiği o sırada İstanbul'dan alınan haberler arasındaydı (Evening Post, August 17, 1914).

⁵ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.34; Alan Moorehead, Gelibolu, Çev.Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2004⁵, s.23; The New York Times, November 22, 1914.

⁶ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.34; Nigel Steel-Peter Hart, Gelibolu Yenilginin Destanı Türkçesi: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s.4.

Giderek gerginliği artıran bu durum karşısında, Türkiye ilk fiili tepkiyi, 1912'den beri Türk donanmasının eğitimi için İstanbul'da bulunan Amiral Arthur Limpus başkanlığındaki İngiliz Denizcilik Heyeti'nin komutasından, Türk donanmasının kontrolünü 15 Ağustos 1914'te alarak gösterdi. Ancak kendilerine Türkiye'de kalmak isterlerse, Bahriye Nezareti'nde görevlerine devam edecekleri bildirildi⁷. Birkaç gün sonra da Türk donanmasının kontrolü Alman gemileriyle İstanbul'a gelen Amiral Wilhelm Souchon'a verildi. Tabii bütün bu gelişmeler İngiliz Denizcilik Heyeti'nin mevkiini sarsmış olduğundan, İngiliz Büyükelçisi Sir Louis Mallet'in tavsiyesi üzerine görevlerinden geri alınan Limpus ve heyeti 9 Eylül 1914'te İstanbul'dan ayrıldılar⁸.

Bu arada Çanakkale Boğazı'nın girişini ablukaya alan İngiliz filosunun 27 Eylül 1914'te bir Türk torpidobotunun Çanakkale Boğazı'ndan çıkışına izin vermemesi, hız kesmeden büyüyen gerilimin kırılma noktası oldu. Sonunda Türkiye boğazın kapandığını ilân etti ve boğazın üçüncü mayın hattındaki* geçidi yeniden mayınladı⁹.

Boğazların kapatılmasından tam bir ay sonra Amiral Souchon kumandasında beş tümene ayrılan Türk donanması, Rusya'ya karşı savaşı başlatmak üzere 27 Ekim 1914'te Karadeniz'e çıktı. Verilen emir gereğince Karadeniz'e açılan filodan 1. Tümen Sivastopol'a, 2. Tümen Kerç Boğazı ve Novorosisk'e, 3. Tümen Kırım'ın güney kıyısı Kefe'ye, 4. Tümen Odessa ve Ocakof'a 29 Ekim 1914'te taarruz etti¹⁰. Gerçi bu taarruzlarla Rus donanmasına zarar verilemese de, Türkiye bu hareketiyle savaşa dahil olmaktaydı.

⁷ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.32; The New York Times, November 22, 1914.

⁸ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.32-34; Steel-Hart, Gelibolu, s.3-4; James, Gelibolu Harekâtı, s.13.

* Çanakkale Müstahkem Kumandanlığı, yaşanan olaylar nedeniyle boğaz savunmasına önem vermiş, var olan iki mayın hattına, 15 Ağustos'ta üçüncü, 24 Eylül'de dördüncü mayın hattı ekleyerek, 27 Eylül'de üçüncü mayın hattındaki geçide dört mayın daha dökmüştü. (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V.Cilt, Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'nci 2'nci ve 3'ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916) Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, s.24).

⁹ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.34-35; Steel-Hart, Gelibolu, s.4; James, Gelibolu Harekâtı, s.17-18; Moorehead, Gelibolu, s.24; Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Sene, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007³, s.55.

¹⁰ Fevzi Çakmak, Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005, s.259; 5.Tümen'in görevi Sivastopol-Varna kablosunu kesmekti. Ancak Peyk-i Şevket gemisi bu görevi yapamadığından yerine Midilli memur edildi (Çakmak, Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi, s.261).

29 Ekim’de gerçekleşen bu taarruz üzerine 30 Ekim’de Rus, İngiliz ve Fransız elçileri Türk Hükümeti’ne on iki saatlik bir ulti matom verdiler. Ancak ulti matomları cevapsız kalınca Rus elçisi 31 Ekim’de İstanbul’u terk etti¹¹. Bu tarih aynı zamanda Türkiye’nin İtilaf Devletleri’ne savaş ilân ettiği tarih oldu. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız elçileri de ertesi gün İstanbul’u terk etti¹².

3 Kasım’da Amirallik Birinci Lordu Winston Churchill, iki yıl Türk donanmasının kontrolünü elinde bulunduran Amiral Arthur Limpus’un tavsiyelerini dinlemeyerek, Çanakkale Boğazı’nı ablukaya alan müttefik filosuna boğazın girişini bombalama emrini verdi. İki gün sonra da İngiltere, Türkiye’ye savaş ilan etti¹³.

Bu arada Amiral Sackville Carden kumandasında Doğu Akdeniz müttefik filosunun 3 Kasım’da Kumkale ve Seddülbahir’deki tabyaları bombalamasını, 1914’te Alman Askeri Heyeti ile birlikte Türkiye’ye gelen ve Harbiye Nezareti’nde Ordu Şube Müdürü olarak görev yapan Hans Kannengiesser “gerçek ve ciddi bir hedefleri olmadan”¹⁴ sözleriyle nitelerken, İngiliz Resmi Tarihçisi C.F.Aspinall-Oglander “asıl maksadın istihkâmların silahlandırılmasına ait elde edilmiş bilgileri yoklamak”¹⁵ olduğunu belirtmekteydi. Ancak İngiliz Savaş Konseyi’ne danışılmadan yapılan bu bombardımanın, savaş alanının Osmanlı bölümü konusunda Deniz Bakanlığı’na danışmanlık yapan Sir Henry Jackson, muhtemelen Türkleri alarma geçireceği için bir hata olarak tanımlamakta kendisiyle aynı görüşü paylaşan Savaş Kurmay Grubu Üyesi Komodor de Bartolomé da talihsizlik¹⁶ olarak yorumlamaktaydı.

Tabii bu bombardımandan, üç buçuk ay sonra başlayan ilk ciddi deniz taarruzuna kadar Çanakkale Boğazı’nın sessizliğini bozan 13 Aralık’taki İngiliz B 11 denizaltısının Sarı Sığla Koyu’nda bulunan Mesudiye zırhlısını torpillemesi¹⁷ dışında, boğazdaki sükûneti Türkiye iyi değerlendirdi ve bu süreyi tesis ve donanımlarını tamamlamak için uygun bir fırsat olarak

¹¹ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.36, Moorehead, Gelibolu, s.25; Winston Churchill, The World Crisis 1911-1914, New York, 1928, s.540.

¹² Henry W.Nevinson, The Dardanelles Campaign, London, 1920, s.11; Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.36; Churchill, The World Crisis 1911-1914, s.540.

¹³ James, Gelibolu Harekâtı, s.18-19; Steel-Hart, Gelibolu, s.5; Churchill, The World Crisis 1911-1914, s.541; Poverty Bay Herald, November 5, 1914; Grey River Argus, November 6, 1914.

¹⁴ Hans Kannengiesser, Çanakkale’de Türklerle Beraber Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale, Çev.Prof.Dr.Mehmet Serez, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s.67.

¹⁵ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.67.

¹⁶ Nevinson, The Dardanelles Campaign, s.1.

¹⁷ Moorehead, Gelibolu, s.27-28; James, Gelibolu Harekâtı, s.19; The New York Times, December 15, 1914.

kullandı¹⁸ Kuşkusuz Türkiye bir dünya savaşında boğazların önemini takdir edecek ve ihtiyatını elden bırakmayacak bilinçteydi.

İngiltere'nin boğazlara yönelik takdirini ise uzun süren sükûneti ve Savaş Konseyi'ndeki siyasi ve askeri ikilemelerinde aramak gerekir. Nitekim bu duruma dair gelişmeleri konseyin ilk toplantısı olan 25 Kasım 1914'deki müzakerelerinden itibaren takip etmek mümkündür.

Çanakkale Boğazı'na karşı karadan ve denizden yapılacak bir taarruz fikri, konseyin yukarıda bahsi geçen ilk toplantısında Savaş Bakanı Herbert Kitchner'in Mısır savunmasını müzakereye açması üzerine, ilk kez Deniz Bakanı Winston Churchill tarafından dile getirildi. Churchill ortaya attığı bu fikirde, Mısır için yapılacak en iyi savunma yolunun, Türkiye'yi en can alıcı bölgeden tehdit etmek yani Gelibolu yarımadasını zapt etmek olduğunu öne sürmekte, ancak bunun zor bir harekât olacağını ve büyük bir askerî güce ihtiyaç duyulacağını belirtmekteydi. Tabii harekâtın İngiltere için en büyük başarısı, Çanakkale Boğazı'nın hakimiyeti ve barış şartlarının İstanbul'a dikte ettirilmesi olacaktı. Fakat Savaş Bakanı Kitchener, tartışma götürmeyecek bir şekilde başka bir cepheye ayıracak kuvvet bulunmadığını ortaya koydu. Ancak Churchill, fikrinde ne kadar ısrarlı olduğunu, iki fikri seçenek daha öne sürerek gösterdi. Bu seçeneklerden ilki, Türklerin Suriye ve Filistin arasındaki ulaşım hattını kesmek için Gelibolu Yarımadası'na sahte bir hareket düzenleme önerisiydi. Kitchener, Türk ulaşım hattının kesilmesi lüzumunu kabul etmekle beraber, henüz Mısır'a yönelik bir tehdit olmadığı ve üstelik bu sahte hareket için bile elde yeteri kadar asker bulunmadığını söylemesi Churchill'in ileri sürdüğü ilk seçeneği ortadan kaldırdı. Bunun üzerine, Churchill, ikinci fikrini diğer bir seçenek olarak Savaş Konseyi'ne sundu. Bu gerektiği zaman kullanılmak üzere nakliye gemilerinin Akdeniz'deki İngiliz limanlarından birinde toplanmasını öngörmekteydi. Ancak bu fikir de elde yeterli ticaret gemisi bulunmadığı gerekçesiyle kabul görmedi. Bu tarihten itibaren Çanakkale Boğazı'na bir hareket yapmak bahsi haftalar boyunca bir daha açılmazken, bir tarafa atılmış görünen bu fikir, gerek Churchill'in gerekse Savaş Konseyi'nin zihinde yer ettiği kuşkusuzdu¹⁹.

Bu arada Aralık sonunda Savaş Konseyi'nin üç üyesi Churchill, Lloyd George ve Konsey Sekreteri Yarbay Hankey, birbirlerinden habersiz fakat fikirleriyle savaş hakkında benzer sonuçlara vardıkları görülmekteydi. Burada temel görüş Fransa Cephesi'nde istenilen ilerlemenin sağlanamadığı

¹⁸ Kannengiesser, Çanakkale'de Türklerle Beraber, s.67.

¹⁹ Moorehead, Gelibolu, s.67; Steel-Hart, Gelibolu, s.5; James, Gelibolu Harekâtı, s.37.

idi. Onlara göre, Türkiye, Avusturya-Macaristan üzerinde baskı artırılmalı, Balkanlarda yeni müttefikler* savaşa sokulmalıydı. Nihai sonucun yine Fransa cephesinden alınacağı düşünülmeyle birlikte, burada ilerleme kaydetmeyi İttifak Devletlerini diğer cephelerde meşgul etmeye bağlı olarak görmekteydiler. Bu düşünceyle hareket eden Yarbay Hankey sonradan “Noel Sonrası Memorandumu” olarak adlandırılan ve Türkiye’yi hedef alan üç amaçlı bir taarruz tebliği kaleme aldı. Burada Gelibolu seferi stratejik açıdan cazip kılınmakta ve İstanbul’u tehdit etmek amaçlanmaktaydı²⁰.

Hankey’in yanı sıra bir memorandum da Lloyd George tarafından hazırlanmıştı. O bu memorandumunda, İngiltere’nin yakın zamanda yarım milyon hizmete hazır askerinin olacağından bahisle, bu kuvvetin Batı Cephesi’ne gönderilmemesini, hatta ihtiyat kuvvetleriyle birlikte bütün İngiliz ordusunun Fransa’dan alınıp, başka bir savaş sahnesine sevk edilmesini önermekteydi. Hükümetin ilkbaharda bağımsız olarak başarılacak iki askeri harekât için hemen hazırlığa başlaması gerektiğini ifadeyle Lloyd George, başlıca yapılacak harekâtın Avusturya üzerine olması ve altı yüz bin İngiliz askerinden başka Dışişleri’nin Rumen, Sırp ve Yunan yardımını da sağlaması gereğine işaret etmekteydi. İkinci harekât sahasını Türkiye’nin Mısır ile olan bağlantısını kesmek amacıyla Suriye sahiline çıkış olarak belirten, Lloyd George, durgunluğa yer verilmeyerek hazırlıklara derhal başlanılmasını, ayrıca ordunun nereye çıkarılacağına ve taarruz şeklinin ne olacağına karar verilmesini istemekteydi. Aslında Lloyd George savaş sahneleri hakkında görüşleri bir yana, harekât sahası neresi olursa olsun bir an önce gerekli plânların hazırlanıp, hemen bir sonuca ulaşılması gereğine vurgu yaparken, bu fikri üzerinde ısrarla durduğu görülmekteydi²¹.

Savaşın gidişatı üzerinde plân ve görüşler bu şekilde ortaya konulurken, 2 Ocak 1915’te Rus Orduları Başkumandanı Grandük Nikolai’dan gelen yardım çağrısı, İngiltere’yi bu çağrıya kulak vermek zorunda bıraktı.

Grandük Nikolai, Kafkasya’daki durumlarının umutsuzluğundan bahisle, müttefikine Türklere karşı karada veya denizde bir gösteri harekâtında bulunup bulunmayacağını, yayılacak söylentilerle, Türklerin Kafkas Cephesi’nden asker çekmesini sağlayıp sağlayamayacağını sormaktaydı. Savaş Bakanı Kitchener Deniz Bakanı Churchill ile Türklere karşı sırf denizden bir gösteri yapmak imkânı olup olmadığını tartıştıktan sonra bu iş için en uygun yerin Çanakkale Boğazı olduğuna karar verildi. 2

* Yunanistan, Romanya, Bulgaristan

²⁰ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.73-74; James, Gelibolu Harekâtı, s.37-38; Steel-Hart, Gelibolu, s.5-6.

²¹ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.74-75; James, Gelibolu Harekâtı, s.38; Steel-Hart, Gelibolu, s.6.

Ocak'ta gelen yardım çağrısına aynı akşam Petrograd'a gönderilen bir telgrafla cevap veren Kitchener, Türklere karşı bir gösteri yapılması için tedbirler alınacağını ancak uygulayacakları herhangi bir harekât tarzının, Kafkaslardaki düşman kuvvetleri üzerinde önemli bir etki yapmamasının veya bu kuvvetlerin geri çekilmeye zorlanmamasının tek korkuları olduğunu²² belirtmekteydi.

Bu gelişmeler üzerine Savaş Konseyi Üyesi Birinci Deniz Lordu Amiral John Fisher, 3 Ocak'ta Yarbay Hankey'in memorandumuna dayanarak hazırladığı ayrıntılı bir ortak harekât plânını Churchill'e yazdığı bir mektupla açıkladı.

Fisher, Fransa'daki tüm Hintli askerle 75.000 İngiliz askerinin teritoryal askerleriyle yer değiştirilmek suretiyle Marsilya'dan Mısır'a gitme bahanesiyle sevk edilip, aslında Çanakkale Boğazı'ndaki Beşige Koyu'nda karaya çıkarılmasını önermekteydi. Fisher'in plânında aynı zamanda Yunanlıların Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarması, Bulgar ordusunun İstanbul üzerine yürümesi ve yine bu sırada Majestic ve Canopus gibi eski gemilerden oluşan bir İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı'nı zorlaması yer almaktaydı²³. Ancak Fisher'in plânında Yunanistan ve Bulgaristan'ın savaşa dahil edilmesi varsayımı bir yana, Kitchener yine başka bir cepheye gönderilecek kuvvet bulunmadığı sözünü tekrarlamaktaydı. Fakat Churchill, bu plânın eski İngiliz gemileriyle Çanakkale Boğazı'nı zorlama kısmına, 25 Kasım'da kendisinin de ısrarla talep ettiği fikri yeniden canlandırdığı için büyük bir fırsat olarak gördü ve hiç vakit kaybetmeden Fisher'in mektubunu aldığı gün, Çanakkale'yi abluka eden Doğu Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Carden'e boğazın sadece gemilerle zorlanmasının mümkün olup olmadığını sordu. 5 Ocak'ta Amiral Carden, Çanakkale Boğazı'na taarruz yapılabileceği fikrinde olmadığını, daha çok sayıda gemi ve yapılacak devamlı bir harekâtle boğazın zorlanabileceğini bildirdi²⁴.

Aynı gün Carden'in cevabını Savaş Konseyi'nin toplantısında açıklayan Churchill, öneriye karşı bir tepki alamayınca ertesi gün Carden'e plânın

²² Winston Churchill, *The World Crisis 1915*, New York 1923, s.85-87; Walter Roch, *Mr.Lloyd George And The War*, London, 1920, s.108; Nevinson, *The Dardanelles Campaign*, s.13-14; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.76-77; Moorehead, *Gelibolu*, s.29; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.6.

²³ Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.79; Moorehead, *Gelibolu*, 30, James, *Gelibolu Harekâtı*, s.39; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.7.

²⁴ Churchill, *The World Crisis*, 1915, s.90-91; Nevinson *The Dardanelles Campaign*, s.24-25; C.E.Callwell, *Dardanelles*, Boston and New York, 1919, s.11; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.81; Moorehead, *Gelibolu*, s.31-32; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.40-41; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.7; Frank Knight, *The Dardanelles Campaign*, London, 1970, s.14; Grey River Argus, November 17, 1915.

ayrıntılarını yazmasını istedi. Amiral Carden bu isteği 11 Ocak'ta yerine getirdi. Carden'in hazırladığı bu plânda Çanakkale Boğazı'nın çok sayıda gemiyle zorlanıp dört aşamada geçilmesi hedeflenmekteydi. Buna göre ilk olarak boğazın girişindeki istihkâmların susturulması, ikincisi Kepez'e kadar iç savunma hattının tahrip edilmesi, üçüncüsü boğazın en dar kısmındaki istihkâmların düşürülmesi, sonuncu da mayın tarlalarının temizlenerek boğazın en dar hattının susturulup Marmara'ya geçilmesi²⁵ şeklindeydi.

Carden'in plânı 13 Ocak'ta Savaş Konseyi'ne sunuldu. Bu toplantıda plânın en büyük taraftarı Churchill gözüktürken, ne Birinci Deniz Lordu Fisher, ne de Donanma Kumandanı Sir Arthur Wilson görüş beyan etti. Lord Kitchener ise plânı denemeye değer bulduğunu belirtti. Başarısızlık halinde bombardımana son verileceği de toplantının nihai kararı oldu. Bunun üzerine Amiral Carden'e, 15 Ocak'ta hazırlıklara başlaması emredilirken, kendisine istediği ihtiyat kuvvetlerinin gönderileceği vaadinin yanı sıra Kraliyet donanmasının en modern zırhlısı olan Kraliçe Elizabeth'in de verileceği bildirildi. Fisher'in önerisiyle gönderilmesine karar verilen ve 15 inçlik* toplara sahip bu zırhlının, Çanakkale istihkâmları üzerinde kalibrasyon denemeleriyle harekâta büyük katkı sağlayacağı düşünülmekteydi. İngiliz Savaş Konseyi'nde alınan karar Fransız ve Ruslara da bildirildi. Fransızlar Çanakkale Boğazı'na yönelik harekâta gemileriyle destek olmayı kabul ederlerken, Ruslar da bir süre sonra gönderdikleri Askold kruvazörüyle bu desteğe katıldılar²⁶.

Artık harekâtın başlaması için Savaş Konseyi'nin son onayının kaldığı sırada, 13 Ocak toplantısında sessiz kalan Fisher, gerek Belçika'nın Zeebrugge Kanalı'nı Almanlara kapatmak için yapılması düşünülen deniz harekâtını, gerekse Çanakkale Boğazı'nın askeri destek olmadan sadece gemilerle zorlanmasının akıllıca olmayacağını, özellikle Çanakkale Boğazı'nın çağdışı gemilerle zorlanmasını güven verici bulmadığını ve bu gemilerin batırılması halinde deneyimli denizcilerin kaybedileceği görüşünü belirten bir raporu Başbakan Asquith'e sundu. Fisher'in giderek artan endişelerle her iki harekâta dair itirazları Başbakan Asquith ve Churchill tarafından dinlenirken, Churchill harekâtın birinden vazgeçilmek gerekiyorsa

²⁵ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.93-95; Nevinson, *The Dardanelles Campaign*, s.32; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.82-83; Moorehead, *Gelibolu*, s.32-33; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.44; Steel-Hart, *Çanakkale*, s.7-8.

* İnch: Bir inch: 2.54 cm'dir.

²⁶ Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.83-85; Spencer Wilkinson, *Government And War*, London, 1918, s.193; Moorehead, *Gelibolu*, s.33; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.44-46; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.8.

bunun Zeebrugge harekâtı olacağını söylemesi ve başbakanın sıcak baktığı bu öneri karşısında Fisher'in sessiz kalması, Churchill'in önerisini desteklediği zannını uyandırdı. Oysa gerçekte kesin karara varılmadığını düşünen Fisher, 28 Ocak'ta Savaş Konseyi'nin toplantısında durumun böyle olmadığını görünce masadan kalktı. Yanına gelen Kitchener'in ne yapmayı düşündüğü sorusuna Fisher istifa edeceği açıklamasında bulundu. Ancak Kitchener'in bu konuda tek muhalif olduğunu, başbakanın kararına uyması gereğine değinerek, Fisher'i masaya dönmeye ikna etti. Aynı gün Churchill, Fisher ile yaptığı uzun bir görüşmede ise onu bu harekâtı desteklemeye razı etmeyi başardı²⁷.

Sonunda anlaşmanın sağlanmasından en çok memnun olan Churchill idi. Çanakkale Boğazı'nın sadece gemilerle zorlanıp geçilmesi fikrinde ısrar ve kararlılığını hiç bozmadı. Bu harekâtla ilgili askerlerin profesyonel kaygılarını paylaşımında en az etkilenen kişi o oldu. Nedeni ise Savaş Bakanı Lord Kitchener'in Batı Cephesi dışında İngiltere'nin başka bir cepheye gönderecek kuvveti bulunmadığı sözlerini her vesileyle tekrarlaması idi.

Bu arada Çanakkale Boğazı önlerinde bulunan Doğu Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Carden'e 5 Şubat'ta mümkünse harekâta on gün sonra başlaması emredildi. 4 gün sonra toplanan Savaş Konseyi'nde Bulgaristan ile ilgili alınan bir haber, Çanakkale'ye kuvvet göndermek veya bulmak konusunda sonradan baş gösterecek gelişmelerin başlangıcı oldu. Bu haber Bulgaristan'ın Almanya'dan borç aldığı ve bir borçlanma anlaşması imzaladığına dairdi. Henüz savaşa girmemiş olan Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safında yer alacağını işaretleri olarak görülen bu durum, Savaş Konseyi'nde Sırbistan'a destek göndermek bunun da en uygun yolunun Selanik üzerinden müdahale etmek olduğunu tartışmaya açtı. Lord Kitchener'in bu konudaki önerisi 29. Tümeni Selanik'e yollamaktı²⁸.

O sırada bu öneriden bir sonuç çıkmadıysa da Lord Kitchener'in devamlı söylediğinin aksine Batı Cephesi dışında kullanılacak kuvvetler olduğunun ortaya çıkmasıydı.

Bu arada Churchill, 6 Şubat'ta Kraliyet Deniz Tümeni'nden Hafif Deniz Piyadesi'ne ait iki taburu, Çanakkale deniz harekâtında yardımcı olmak üzere Akdeniz'e gönderme emri verirken, 15 Şubat'ta Amiral H.B.Jackson'a ait bir rapor donanmanın topa tutacağı kıyı ve tabyaları güvenceye almak için asker bulundurma gereğine dikkat çekmekteydi. 16

²⁷ Lord John A.Fisher, *Memories*, London, 1919, s.58-59, 80; Nevinson, *The Dardanelles Campaign*, s.33-36; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.86-87; Moorehead, *Gelibolu*, s.40-42; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.51-54; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.8-9.

²⁸ Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.92-93; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.9.

Şubat'ta Savaş Konseyi'nin toplantısında bu konu tartışıldığı gibi, Selanik için düşünülen 29. Tümen'in aynı amaçla Çanakkale deniz harekâtında kullanılmak üzere Limni Adası'na gönderilerek hazır bekletilmesi kararı²⁹, Jackson'un raporuna önem atfedildiğinin de bir işareti oldu. Ancak Kitchener'in 29. Tümen'in Çanakkale'de kullanılması konusunda sıklıkla fikir değiştirdiği görülecekti. 16 Şubat'ta alınan gönderme kararına 19 Şubat'ta karşı çıkarken, 10 Mart'ta bu kararından yeniden dönecekti.

Fransızlar da yine aynı amaçla Çanakkale'de kullanılmak üzere Fransa ve Kuzey Afrika'dan General Albert d'Amade kumandasında karma bir özel tümeni Doğu Sefer Gücü adıyla Limni Adası'na göndermeye karar verdi. Böylece Limni Adası'nın Mondros Limanı giderek artan kuvvetlerle bir üsse dönüştüğünden, İngilizler 16 Şubat 1915'te Amiral Rosslyn Wemyss'i Mondros Valiliği'ne atadılar³⁰.

Nihayet tartışmalar kaygılar, karar ve kararsızlıklarla geçen süreç içinde İngilizler, Çanakkale önüne kadar sürüklendikleri açmazlarını boğazı açmak yolunda aşma noktasına 19 Şubat 1915'te geldiler. Bu, Amiral Carden'in öncelikle boğazın dış savunma hattının yarılmasını öngördüğü birinci aşama plânını, uygulamaya koyan Cornwallis adlı zırhlının ilk topu ateşlemesiyle Çanakkale deniz harekâtını başlattığı tarihi³¹.

Çanakkale deniz harekâtının 19 Şubat'ta başlaması Rusya ve Balkan ülkelerinin kamuoylarında olumlu etki ve yoğun ilgiye neden oldu. Bu durum, İngiliz Savaş Konseyi'nin başarısızlık halinde prestij kaybetmeden Çanakkale'den çekileceklerine dair aldıkları kararı uygulamanın ne kadar zor olacağını göstermekteydi³². Çanakkale'de artık İngilizler geri dönüşü olmayan bir yola girmek üzereydiler.

Bu arada Kitchener, 29. Tümeni 16 Şubat'ta Limni'ye gönderme kararından Churchill'in bütün itirazlarına rağmen 19 Şubat'ta vazgeçti. Bu tümenin yerine Mısır'da eğitilmekte olan Yeni Zelanda ve Avustralya

²⁹ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.178-181; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.94-95; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.58; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.9.

³⁰ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.181; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.59; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.10; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.97.

³¹ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.183; Knight, *The Dardanelles Campaign*, s.14-15; Callwell, *The Dardanelles*, s.15; Fred Waite, *The New Zealanders At Gallipoli*, Printed Published Under Authority of the New Zealand Government by Whitcombe and Tombs Ltd., Auckland-Christchurch-Dunedin and Wellington, 1921, s.70; William H.Price, *With The Fleet In The Dardanelles*, London, [1915], s.3-4; Roch, *Mr.Lloyd George And The War*, s.109; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.60; Moorehead, *Gelibolu*, 46; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.10; Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları Hayat Mücadeleleri, Zafer Matbaası, İstanbul, 1982, s.217; William S. Braithwaite *The Story of the Great War*, New York, 1919, s.267; *Evening Post* February 27, 1915.

³² James, *Gelibolu Harekâtı*, s.60-61; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.11-12.

birliklerini göndermeye karar verdi ve birliklerin kumandanlığına da General William Birdwood'u atadı. Kitchener bu birlikleri bir istila kuvveti olarak kullanmak fikrinde değildi. Ona göre asker Çanakkale'ye sınırlı bir görevle sadece bir garnizon gücü olarak gönderilmekteydi. Ancak başlangıçtan beri değişmeyen bu görüşüne rağmen Kitchener, Birdwood'dan birliklerinden önce Limni'ye giderek durumu değerlendirmesini istemenin yanı sıra boğazdaki istihkâmların ele geçirilmesinde askerin karaya çıkarma yapmalarının gerekip gerekmeyeceğini de sordu.

1 Mart'ta Limni'ye gelen Birdwood, Amiral Carden ile de görüştüktan sonra görüşlerini Londra'ya telgrafla bildirdi. Ona göre askerin görevi Kitchener'in düşündüğü gibi sınırlı ve küçük bir hizmetle yetinilecek bir görev olamazdı. Büyük sayıda askeri bir kuvvete ihtiyaç vardı. Hem kendisi hem de Amiral Carden, Bolayır'a bir oyalama çıkarması yapıp, asıl kuvveti Helles/İlyas Burnu'na çıkarmak gereğine inanmaktaydılar³³.

Bu arada donanma 25 Şubat'ta boğazın dış savunma hattını yarmaya yönelik birinci aşama plânı tamamlayarak 26 Şubat'ta orta savunma hattına yöneldi. Aynı zamanda tahrip ekipleri dış savunma hattı yakınlarındaki Kumkale ve Seddülbahir'deki bataryaların imhası için karaya çıktı. Ancak her iki yerde de Mart başlarında sürdürülecek bu imha işi güçlü bir Türk direnişiyile karşılaştığından, çıkarma hareketi başarısızlıkla sonuçlandı³⁴.

26 Şubat'ta orta savunma hattının ve mayın tarlalarının yok edilmesine yönelik ikinci aşama plân, bir yandan Türk seyyar toplarının yoğun ateş, diğer yandan boğazdan aşağı akan akıntı yüzünden bir türlü geliştirilemedi³⁵. Bu arada Kitchener, 10 Mart'ta yapılan Savaş Konseyi toplantısında, 29. Tümen hakkında kararını bir kez daha değiştirdi ve bu tümeni Akdeniz'e göndermeye yeniden karar verdi. Kitchener bu karara dair beyanıyla birlikte, İstanbul'a karşı yapılacak harekât için müttefik kuvvetlerinin sayısının 130 bin kadar olduğunu belirtti. Tabii bu sefer gücünde İngiliz kuvvetlerinin Fransız kuvvetlerinden fazla oluşu Doğu sefer Gücü Kumandanı General d'Amade'nin rütbesinden daha üst rütbeli bir İngiliz generalinin atanması gereğini ortaya koydu. Kitchener, 11 Mart'ta bu generalin Ian Hamilton olduğunu açıkladı. Hamilton 12 ve 13 Mart'ta Kitchener ile iki kez görüştü. Son görüşmesinde Kitchener'den aldığı son talimat, Türkiye hakkında

³³ Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.98-99, 102, 113-114; James, Gelibolu Harekâtı, s.62; Steel-Hart, Gelibolu, s.12.

³⁴ Churchill, The World Crisis 1915, s.193-194; Callwell, The Dardanelles, s.17-18; Aspinall-Oglander, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I, s.107-112; James, Gelibolu Harekâtı, s.65-66; Steel-Hart, Gelibolu, s.13.

³⁵ Steel-Hart, Gelibolu, s.13.

yazılmış 1912 tarihli bir el kitabı ve sonradan yanlış olduğu anlaşılan bir haritayla birlikte Çanakkale'ye hareket etti³⁶.

Çanakkale Boğazı'na yönelik çalışmalar devam ederken, Fransa Doğu Akdeniz'de toplanacak büyük bir kuvvetin kullanılmasına özgü ayrıntılı bir plânın olmamasından endişeliydi. İngiltere ise bir sonraki harekâtı öncelikle donanmanın boğazı açmasından sonra mümkün olacağını düşünmekteydi³⁷.

Bu arada orta savunma hattındaki mayın temizleme işinin uzaması Londra'dakileri sabırsızlandırırken, Amiral Carden'i de büyük bir baskı altına sokmaktaydı. Sonunda bu baskıya dayanamayan Carden 16 Mart'ta rahatsızlandı ve yerine yardımcısı Amiral John Michael de Robeck getirildi³⁸. 17 Mart akşamı ise Hamilton ve kurmay heyeti Doğu Akdeniz filosunun üslendiği Bozcaada'ya geldi.

Nihayet Doğu Akdeniz Filosu, 18 Mart sabahı boğazın dar kısmındaki istihkâmlarla, Kepez'deki mayın tarlalarını koruyan bataryaları susturmak üzere harekete geçti³⁹. Filo, Nusret Mayın Gemisi'nin 100 m. aralıklarla Erenköy koyuna döktüğü yirmi altı mayınlık bir hattın⁴⁰ habersiz ilerlemeye çalışırken, üç geminin bu mayın hattına yakalanarak batması üç geminin de ağır hasara uğraması⁴¹ o günün onlara hazırladığı en acı sürpriz oldu.

Böylece boğazdan çekilmek zorunda kalan müttefik donanması 18 Mart Çanakkale deniz harekâtını yenilgiyle kapattı. Boğazı donanmayla bir kez daha zorlayarak geçme düşüncesi ise, bu yeni keşfedilen mayın hattı yüzünden gerçekleşemedi⁴².

³⁶ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.197, 210-212; Nevinson, *The Dardanelles Campaign*, s.57; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.116-117, 120-121; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.74-75, 78; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.14-15.

³⁷ Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.122-123.

³⁸ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.222; Nevinson, *The Dardanelles Campaign*, s.58; Callwell, *The Dardanelles*, s.22; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.125; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.85-86; Moorehead, *Gelibolu*, s.51-52; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.16; *The New York Times* March 20, 1915.

³⁹ Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.128.

⁴⁰ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekâtı...*, s.32; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.128; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.17.

⁴¹ Churchill, *The World Crisis 1915*, s.225-232, 233-234; Callwell, *The Dardanelles*, s.22-23; Nevinson, *The Dardanelles Campaign*, s.59-61; *The Real Kaiser, The Dardanelles Their Story And Their Significance In The Great War*, London, 1915, s.120-122; Waite, *The New Zealanders At Gallipoli*, s.70; Knight, *The Dardanelles Campaign*, s.18-25; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekâtı...*, s.35-39; Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.128-130; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.88-92; Moorehead *Gelibolu*, s.53-59; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.17-20; *The New York Times*, March 20, 1915; *Herald Journal*, March 20, 1915; *Evening Post* March 22, 1915; *Grey River Argus*, March 22, 1915.

⁴² Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale I*, s.130; James, *Gelibolu Harekâtı*, s.93; Steel-Hart, *Gelibolu*, s.21.

Çok değil iki ay öncesine kadar İngilizler prestij kaybetmeden Çanakkale Boğazı'ndan geri çekilmeyi karar altına almışken, 18 Mart'ta bu kararı uygulamanın üzerlerindeki etkisi oldukça ağır oldu ve bir prestij meselesi haline getirildi. Bunu yeniden kazanmak görevi ise, General Hamilton kumandasındaki kuvvetlere düşecekti.

Müttefik donanmasının tek başına Çanakkale Boğazı'nda ilerleme kaydedemeden başladığı yere döndüğü bu evre, tekrarından kaçınılan sebepler olsa da, taarruzun yenilenme düşüncesinde olanların beklentisini karşılıksız bıraktığı ve eleştirilere neden olduğu kuşkusuzdu. Bunlardan biri 18 Mart taarruzu başladığında Chicago Daily News Muhabiri Raymond E.Swing ile beraber Çimenlik Tabyası'na sığınmak zorunda kalan İstanbul'daki eski Associated Press Muhabiri George A.Schreiner, 18 Mart harekâtının sonucunun müttefikler için bir dereceye kadar sürpriz olarak görüldüğünü, o günün yeterince pahalıya mal olduğunu belirtmekteydi. Fakat buna rağmen ikinci bir taarruz için müttefiklerin elinde hala çeşitli dretnot öncesi tipte 17 geminin bulunduğunu, bunlardan 11'inin Dış Çanakkale taarruzuna katıldığını, 6'sının ise, Bozcaada yakınlarında olduğunu açıklamaktaydı. Ayrıca müttefik donanmasının çeşitli tipte 14 kruvazörü ile 16 destroyer ve torpido botlarını müşahede yerinden gördüğünü ve bunların sadece sayabildiği gemiler olduğunu, kuşkusuz ikinci bir genel taarruz için başka birkaç geminin de mevcut bulunduğunu, modern yüksek uzun menzilli ana bataryalarıyla Rus kruvazörü Askold'un da bunlar arasında yer aldığını⁴³ ifade etmekteydi.

Schreiner, sırf kendisinin sayabildiği bu kadar gemiyle İtilaf donanmasının ikinci bir taarruza neden teşebbüs etmediği sorgulamasını yaparken, 25 Nisan'da Anzak kuvvetleriyle karaya çıkan İngiliz gazeteci Ashmead Bartlett ise, daha uygun şartlar altında mayın tarlalarının kaldırılıp ilk hareketi tekrarlamalarının yapabilecekleri işlerin en iyisi olduğunu vurgulamaktaydı. Ayrıca Bartlett, deniz harekâtındaki başarısızlıkların altında yatan asıl gerçeği de şu sözlerle dile getirmekteydi:

“Biz zorlu bir harekâta giriştik. Esas noktalara ilişkin sağlıklı bilgi elde etmeden, alışkanlığımız olduğu üzere düşmanı küçük görerek, böyle bir işe kalkıştık. Sonuçta herkesin itiraf ve kabul edeceği bir hezimete, yenilgiye uğradık ki, bunun için hiç de şikâyete hakkımız yoktur”⁴⁴.

İki Alman gemisinin Türk karasularına girmesi ile bir İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı'nın girişini ablukaya alması boğaz önünde tarihi bir süreci

⁴³ The New York Times, September 23, 1917.

⁴⁴ Ellis Ashmead Bartlett, Çanakkal'a Harekât-ı Bahriyesine Dair İfşaat, Çev:Bahriye Erkân-ı Harb Kıdemli Yüzbaşı Rahmi, Matba'a-i Amire, Dersaadet 1331, s.18-19.

başlattı. Savaşın hızla değişen şartlarıyla işleyen bu süreç, İngilizleri Çanakkale’de yeni bir cephe açıp açmama konusunda düşünmeye zorladı. Fakat Batı Cephesi önceliğini hep ilk sırada koruduğundan, bu düşünce ne tam olarak benimsendi, ne de tamamen bir kenara atılıp vazgeçilebildi. Sonunda sadece donanmanın boğazı zorlayarak geçmesine dair sınırlı bir harekâtın yapılması kabul edildiğinde askeri kuvvete duyulan ihtiyaç yine Batı Cephesi önceliğinin arkasında kaldı. Savaşın siyasi zorunlulukları ve askeri öncelikleri İngilizleri büyük bir ikilemde bıraktı. Kararsızlıklar, çekinceler ve tartışmalarla asabi ve yorucu bir süreç geçiren İngilizler, Çanakkale’ye dair tam bir stratejik plân ortaya koyamadılar.

Bu durum sadece 18 Mart 1915 yenilgisiyle sınırlı kalmayan kaçınılmaz sonuçları da beraberinde getirecekti.

KAYNAKÇA

- Bartlett, Ellis Ashmead, Çanakkal’a Harekât-ı Bahriyesine Dair İfşaat, Çev. Bahriye Erkân-ı Harb Kıdemli Yüzbaşı Rahmi, Matba’a-i Amire, Dersaadet, 1331.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harekâtı 1’nci 2’nci 3’ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916) Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.
- Braithwaite, William S., The Story of the Great War, New York, 1919
- Callwell, C.E., Dardanelles, Boston and New York, 1919.
- Churchill, Winston, The World Crisis 1911-1914, New York, 1928.
- _____, The World Crisis, 1915, New York, 1923.
- Çakmak, Fevzi, Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005.
- Evening Post. Fisher, Lord John A., Memories, London, 1919.
- Graves, Philip, P., İngilizler ve Türkler Osmanlıdan Günümüze Türk İngiliz İlişkileri (1790-1939), Ter: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999.
- Grey River Argus. Hart, Peter-Nigel Steel, Gelibolu Yenilginin Destanı, Türkçesi: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- Herald Journal. James, Robert Rhodes, Gelibolu Harekâtı, Çev: Haluk V. Saltıkgil, Belge Yayınları, İstanbul, 1962.
- Kannengiesser, Hans, Çanakkale’de Türklerle Beraber Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale, Çev: Prof. Dr. Mehmet Serez, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- Knight, Frank, The Dardanelles Campaign, London, 1970.

Moorehead, Alan, Gelibolu, Çev: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2004⁵.

Nevinson, Henry W.,The Dardanelles Campaign,London,1920.

Ogländer-C.F.Aspinall, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı,I, Yay Haz: Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2005².

Poverty Bay Herald. Price,William H.,With The Fleet In The Dardanelles,London, [1915].

Roch, Walter, Mr Llyod George And War,London,1920.

Sanders, Liman Von, Türkiye’de Beş Sene, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, , 2007³.

Selahattin Adil Paşa’nın Hatıraları Hayat Mücadeleleri, Zafer Matbaası, İstanbul,1982.

The New York Times. The Real Kaiser, The Dardanelles Their Story And Their Significanced In The Great War, London,1915.

Waite, Fred, The New Zealanders At Gallipoli, Printed Publiced Under Authority of the New Zealand Government by Whitcombe and Tombs Ltd., Auckland-Christchurch-Dunedin and Wellington,1921.